

توسعه چارچوب نظری ارزیابی طرح های پیرایش نماهای شهری نمونه موردی: خیابان انقلاب تهران

پرستو عشرتی
(نویسنده ی مسئول)

استادیار دانشکده معماری، دانشکده گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

محمد مهدی رحمتی

دانشجوی کارشناسی معماری، دانشکده معماری، دانشکده گان هنرهای زیبا، دانشگاه تهران، ایران

تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۱/۲/۱۹

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۵/۱۸

چکیده:

آلودگی بصری یکی از مسائل سیمای شهری است که تأثیر منفی بر کیفیت زندگی شهروندان دارد. طرح های پیرایش شهری گاه به صورت اقدامی مجزا، و گاه به عنوان استراتژی یک برنامه کلان تر، به هدف بهبود سیمای شهری و کاهش اغتشاشات بصری در نماهای شهری به ویژه در بافت های تاریخی به انجام می رسد. اگرچه در دهه اخیر در برخی شهرهای ایران از جمله تهران طرح های پیرایش شهری اجرا شده است؛ با این حال هنوز شناخت جامعی از موضوع و اهدافی که چنین طرح هایی باید پیگیری نمایند؛ به دست نیامده است. هدف این پژوهش توسعه چارچوب نظری پیرایش شهری و ارزیابی «پیرایش شهری و حذف زوائد بصری خیابان انقلاب» مبتنی بر آن است. راهبرد اصلی حاکم بر این تحقیق، راهبرد کیفی است. این پژوهش دو گام اصلی دارد که در هر گام از یک روش تحقیق بهره برده شد: در گام نخست از روش تحلیل محتوا و پندل خبرگان برای استخراج وجوه پیرایش شهری بهره برده شد و با روش استدلال منطقی چارچوب نظری پژوهش ارائه گردید؛ در گام دوم به هدف ارزیابی طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب برای هر یک از وجوه ارائه شده در چارچوب نظری پرسش هایی طرح و نظرات دو گروه کسبه و عابران با ابزار مصاحبه نیمه ساختاریافته جمع آوری شد. سپس مصاحبه ها با استفاده از روش تحلیل کیفی استراوس و کوربین کدگذاری شد. یافته ها نشان می دهد که طرح «پیرایش شهری و حذف زوائد بصری خیابان انقلاب» به ترتیب در دو وجه «ادراکی» و «کالبدی» به نسبت سایر وجوه موفق تر بوده است. «افزایش خوانایی»، «افزایش نظم بصری»، و «کاهش آلودگی بصری و نوری» نیز به ترتیب مهم ترین اثرات آن می باشد. اما در وجه «اجتماعی» به ویژه تعامل با کسبه موفقیت کمتری به دست آورده است. نتایج این مقاله آشکار می سازد که موفقیت طرح های پیرایش شهری منوط به توجه به هر یک از وجوه شش گانه تاریخی، هویتی، کالبدی، ادراکی، اجتماعی، و اقتصادی است. همچنین نتایج این مقاله نشان می دهد که گاه پایین بودن سطح آشنایی عموم مردم از وجوه تاریخی و هویتی شهر، می تواند به ایجاد تعارض میان دیدگاه شهروندان با اهداف پیرایش شهری در زمینه حفاظت و ارتقای ارزش های تاریخی و هویتی منجر گردد. از این رو، بهره گیری از نگاه کارشناسی در برنامه ریزی و طراحی دو وجه «تاریخی» و «هویتی» از اولویت بالایی برخوردار است.

واژه های کلیدی: پیرایش شهری، حذف زوائد بصری، آلودگی بصری، نمای خیابان، خیابان انقلاب تهران.

مقدمه

گرفته شود و یا با تعبیر نادرست از آن‌ها، اقدامات عملی اشتباهی صورت پذیرد. برای فائق آمدن بر این مسأله و اجتناب از پیش آمدن آن در طرح‌های پیرایش شهری، ارائه یک چارچوب نظری که بتواند همه وجوه پیرایش شهری را دربرگیرد؛ ضروری می‌نماید. از این رو، هدف این مقاله توسعه چارچوب نظری پیرایش نماهای شهری است که بتواند به‌عنوان زیربنای نظری در برنامه‌ریزی و ارزیابی کل‌نگر این طرح‌ها مورد استفاده قرار گیرد. بدین منظور در گام نخست این پرسش اصلی طرح می‌گردد که «وجوه شکل‌دهنده به چارچوب نظری پیرایش شهری کدام‌اند؟». سپس در گام دوم مبتنی بر چارچوب نظری پیشنهادی، میزان موفقیت طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب تهران به‌عنوان یکی از نمونه‌های شاخص پیرایش شهری در ایران مورد بررسی قرار می‌گیرد تا آشکار گردد که این طرح تا چه میزان توانسته است وجوه مختلف پیرایش شهری را پوشش دهد. در این مقاله در گام نخست به هدف رسیدن به چارچوب نظری، پژوهش‌ها و مبانی نظری مرتبط با پیرایش شهری بررسی می‌گردد. در گام دوم از خلال این بررسی وجوهی که باید در طرح‌های پیرایش شهری مورد توجه قرار گیرد، استخراج می‌گردد. سپس در گام سوم، چارچوب نظری ارزیابی طرح‌های پیرایش شهری ارائه می‌گردد. در انتها مبتنی بر این چارچوب، میزان موفقیت طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب از دید کسبه و شهروندان مبتنی بر روش تحقیق کیفی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. شکل ۱ ساختار کلی مقاله حاضر را نمایش می‌دهد.

آلودگی بصری امروزه در مناطق شهری به ویژه شهرهای تاریخی کشورهای در حال توسعه (الواح ۱ و دیگران ۲۰۱۹) به طور فزاینده‌ای در حال گسترش است. از جمله عوامل اصلی ایجاد اغتشاش و آلودگی بصری عبارتند از تابلوهای تبلیغاتی و تابلوهای مغازه‌ها، فرسودگی نما، ناهمگونی ساخت‌وسازهای جدید (بمانیان ۱۳۷۶، ۵۷)، عناصر و کانال‌های تأسیساتی مانند کولر و بخاری، تأسیسات زیربنایی مثل کابل‌های برق، تلفن، و لوله‌های گاز، بر هم خوردن خط آسمان تاریخی، دخل و تصرف و ایجاد تغییر در فضاهای نیمه‌باز مانند محصور کردن بالکن‌ها و یا استفاده از آن‌ها به‌عنوان انباری، بر هم خوردن اصالت مواد و مصالح در اثر تعمیرات (چالکیاس ۲ و دیگران ۲۰۰۶)، آلودگی سطح نما، و نابسامانی مبلمان از جمله پراکندگی عناصر روشنایی و نورپردازی (فالچی ۳ و دیگران ۲۰۱۱). وجود چنین آلودگی‌ها و اغتشاشاتی بر بافت‌های شهری به ویژه ارزش‌های بافت‌های تاریخی تأثیر منفی می‌گذارد. از این رو، طرح‌های پیرایش نماهای شهری با هدف اصلی بهبود سیمای شهری و کاهش اغتشاشات بصری اجرا می‌گردد. هدف کالبدی این طرح‌ها ساماندهی پوسته نمای ساختمان‌های مجاور یک خیابان است. در دهه اخیر در برخی شهرهای ایران به ویژه تهران نیز چنین طرح‌هایی به انجام رسیده است. علی‌رغم تأثیر مثبت اقدامات عملی طرح‌های پیرایش شهری بر کاهش آلودگی بصری، تاکنون زیربنای نظری جامعی برای چنین طرح‌هایی تبیین نشده است. فقدان چنین زیربنایی ممکن است این آسیب را در پی داشته باشد که برخی وجوه پیرایش شهری نادیده

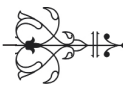
شکل ۱. ساختار شکلی پژوهش

پیشینه پژوهش

شهری خیابان‌های تجاری سنتی در مراکز تاریخی شهرها» به اهمیت حفاظت از این خیابان‌ها به‌عنوان بخشی از هویت شهری می‌پردازند. هدف ایشان ارائه یک روش‌شناسی برای نوسازی مناطق تاریخی تجاری شهری است. برای رسیدن به این هدف از روش تحقیق قیاسی و بررسی نمونه‌های پیشین به منظور استخراج معیارهای تبدیل این خیابان‌ها به پیاده‌راه‌های تجاری بهره‌برده‌اند. در ادامه دستاوردهای نظری پژوهش را در خیابان‌خان - که یکی از مهم‌ترین خیابان‌های مرکز تاریخی شهر تانتا در مصر است - به‌عنوان نمونه موردی به کار برده‌اند. این مقاله پیشنهاداتی را در جهت احیای شخصیت و هویت خیابان‌های تاریخی تجاری ارائه می‌کند که یکی از آن‌ها، پیرایش شهری است. پاک کردن و بازسازی نمای ساختمان‌ها، مرتب کردن تابلوها و سایبان‌های مغازه‌ها، تأمین روشنایی کافی و مطلوب، کاهش آلودگی بصری، و ایجاد ریتم بصری به‌عنوان اقدامات اصلی پیرایش شهری در نظر گرفته شده است (مهانا و مهانا ۲۰۱۹). تمرکز این پژوهش به دو وجه هویت و اقتصاد می‌باشد و به ارائه یک چارچوب نظری که وجوه مختلف پیرایش شهری را در برگیرد، پرداخته‌است. این درحالیست که مقاله حاضر در پی کشف وجوه مختلف مؤثر در طراحی و ارزیابی طرح‌های پیرایش نماهای شهری است.

اسلام الغنیمی (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «پدیده‌های آلودگی بصری و حساسیت اقامتگاه‌ها در مراکز شهرهای میراثی» در منطقه قدیمی شهر منامه در کشور بحرین، توسعه سریع شهرسازی را از عوامل اصلی آلودگی بصری می‌داند. این مقاله مؤلفه‌های آلودگی بصری در شهرهای تاریخی را نام می‌برد و بر مبلمان شهری به‌عنوان یکی از این مؤلفه‌ها تأکید می‌نماید (الغنیمی ۲۰۱۹). تفاوت این پژوهش با مقاله حاضر در آن است که آن پژوهش صرفاً به موضوع بازساخت مؤلفه‌های آلودگی بصری پرداخته و به موضوع پیرایش شهری اشاره‌ای مستقیم نداشته است. در داخل ایران نیز پژوهش‌های اندکی به طور مستقیم به موضوع پیرایش نماهای شهری و حذف زوائد بصری پرداخته‌اند. تنها کتاب در این زمینه، کتاب «حذف زوائد بصری از نماهای شهری» نوشته انوشفر و سبزواری (۱۳۹۳) است که در حال حاضر به‌عنوان مرجعی در فعالیت‌های اجرایی حوزه پیرایش شهری در ایران به کار می‌رود. در این کتاب پس از طرح مسأله و بررسی نمونه‌هایی

پیرایش شهری اقدامی عملی در حوزه مدیریت شهری است که کمتر از دید پژوهشی مورد بررسی قرار گرفته است. در میان اندک پژوهش‌های انجام شده خارجی می‌توان به مقاله‌ای در سال ۲۰۱۸ اشاره کرد که به بررسی تأثیرات آلودگی بصری نمای خیابان‌ها بر شهروندان شهر نیچ ۴ سومین شهر بزرگ صربستان، پرداخته است. در این پژوهش در ابتدا به وسیله نرم‌افزار، آلودگی بصری نماها و ساختمان‌ها حذف و سپس تصاویر ویرایش شده به شهروندان نشان داده شد. نکته جالب توجه آن بود که عموم شهروندان گمان می‌کردند که این تصاویر مربوط به کشور دیگری است؛ نه خیابان‌های شهر خودشان. این امر نشان از نقش آلودگی بصری در ادراک شهر دارد (چنکویک ۵ و دیگران ۲۰۱۸). لازم به ذکر است که پژوهش مذکور از دو زاویه با مقاله حاضر تفاوت دارد: نخست) به بررسی یک طرح انجام شده نمی‌پردازد؛ این در حالیست که یکی از اهداف مقاله حاضر ارزیابی طرح انجام شده پیرایش شهری خیابان انقلاب است. دوم) صرفاً بر وجوه کالبدی حذف زوائد بصری تأکید دارد؛ این در حالیست که مقاله حاضر در پی بررسی وجوه مختلف طرح پیرایش شهری است. الواح و و دیگران (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با موضوع تحلیل آلودگی بصری در یکی از شهرهای تاریخی یمن به بررسی دلایل ایجاد این آلودگی‌ها و اثرات منفی آن پرداخته‌اند. در این پژوهش از دو روش استقرایی استفاده شده است: روش اول) بررسی پدیده آلودگی بصری مبتنی بر مطالعات میدانی از طریق تصاویر و یادداشت‌برداری؛ روش دوم) مصاحبه و تحلیل نظرات مقامات ذی‌صلاح مسئول، برخی از متخصصان حوزه محیط شهری، ساکنان، و بازدیدکنندگان شهر. ساماندهی تابلوهای مغازه‌ها، مبلمان شهری، و روشنایی از جمله پیشنهادات این مقاله در حوزه پیرایش شهری است (الواح و دیگران ۲۰۱۹). مقاله فوق به بررسی دلایل آلودگی بصری و اثرات منفی آن می‌پردازد و راهکارهای کالبدی برای کاهش این آلودگی‌ها ارائه می‌دهد. در حالی که پژوهش حاضر به بررسی یک طرح اجرا شده پس از حذف آلودگی‌های بصری می‌پردازد و دلایل به وجود آمدن این آلودگی‌ها پیش از انجام طرح پیرایش شهری را بررسی نمی‌کند. مهانا و مهانا ۶ (۲۰۱۹) در مقاله‌ای با عنوان «نوسازی

شناسایی این ریسک‌ها می‌نماید. این در حالیست که مانند مقاله پیشین، زیربنای نظری و پیشینه پژوهشی این مقاله نیز مطالعات انجام شده در حوزه پیرایش شهری نمی‌باشد و صرفاً بر وجه مشارکت اجتماعی تمرکز می‌نماید.

اگرچه پژوهش‌های داخلی انجام شده در حوزه پیرایش شهری محدود به پژوهش‌های بالا می‌باشد؛ اما می‌توان از میان پژوهش‌هایی که به طور مستقیم به این موضوع نمی‌پردازند هم وجوهی از پیرایش شهری را استخراج کرد. برای نمونه می‌توان به مقاله ضمیری و شریفی نوغابی (۱۳۹۹) با عنوان «تحلیل نقش عناصر بصری تابلوهای تبلیغاتی در منظر خیابان مدرس مشهد» اشاره کرد. نویسندگان این مقاله تبلیغات شهری بخشی جدایی‌ناپذیر از کالبد شهرهای امروزی می‌دانند که در ایجاد هویت بصری و تقویت خوانایی شهر مؤثرند. از این رو، با روشی تحلیلی در پی ارائه راهکارهای اجرایی برای بهبود وضعیت تبلیغات شهری در خیابان مدرس شهر مشهد هستند. پژوهش‌هایی از این دست می‌توانند برای رسیدن به نگاهی همه‌جانبه و کل‌نگر به وجوه پیرایش شهری در مقاله حاضر مورد استفاده قرار گیرند. همچنین است پژوهش دانشپور و دیگران (۱۳۹۹) با موضوع «پدیدارشناسی دگرگونی، پیوستگی و پایایی مفهوم شهر و خاطره در مرکز تاریخی تهران از منظر معماران، مورخان و اصحاب هنر» که اگرچه به صورت مستقیم به بحث پیرایش شهری نمی‌پردازد؛ اما به وجه تاریخی و مؤلفه خاطره انگیزی اشاره می‌کند.

مبانی نظری با تأکید بر وجوه پیرایش نماهای شهری

چنانچه بررسی پیشینه پژوهش نشان می‌دهد؛ پژوهش‌های محدودی به این حوزه به طور مستقیم وارد شده‌اند؛ و هیچ‌یک به ارائه یک چارچوب نظری که وجوه مختلف پیرایش شهری را در برگیرد؛ نپرداخته‌اند. با این حال، در این مقاله با تحلیل محتوای این پژوهش‌ها و نیز پژوهش‌هایی که به طور غیرمستقیم به این مقوله پرداخته‌اند؛ وجوه شش‌گانه تاریخی، هویتی، کالبدی، ادراکی، اجتماعی، و اقتصادی به شرح زیر استخراج گردیده است:

* **یک- تاریخی:** اورباشلی (۱۳۹۵، ۳۰۴) «اصل حداقل مداخله» را در مورد پیرایش منظر شهری ارائه می‌دهد. هدف از این اصل حفاظت از ارزش‌هاست. ارزش‌ها انواع مختلفی را در برمی‌گیرند که ارزش‌های تاریخی یکی از آن‌هاست (مسعود و دیگران ۱۳۹۹) که به تجربیات زندگی

در ایران و جهان، به بررسی زیرساخت‌های حقوقی- اداری و مدیریتی موجود و نیز قوانین و مقررات مرتبط با موضوع از سال ۱۳۰۹ تا زمان چاپ کتاب می‌پردازد و نقاط ضعف و قوت آن‌ها را ارائه می‌کند. در ادامه به بررسی مفاهیم اقتصادی، ارزش افزوده و هزینه-سود در طرح حذف زوائد در نماهای شهری می‌پردازد. همچنین روش ویژه‌ای برای مطالعه و تشخیص زوائد و کنترل آن‌ها در جهت کاربست در طرح‌های اجرایی ارائه می‌نماید. موضوع اصلی این کتاب بررسی قوانین و مقررات و ارائه روش کاربردی در طرح‌های اجرایی می‌باشد و چارچوب نظری که همه وجوه پیرایش شهری را دربرگیرد ارائه نمی‌نماید.

یکی از پژوهش‌هایی که از نظر موضوع قرابت زیادی با موضوع مقاله حاضر دارد؛ مقاله احمدی و دیگران (۱۳۹۶) با عنوان «ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری محور ناصر خسرو» است. در این مقاله به موضوع عدم توجه به اسناد بالادستی و مغفول ماندن مؤلفه‌های رویکرد توسعه پایدار همچون امنیت و هویت در طراحی این پروژه پرداخته می‌شود و برای تحقق اهدافی چون تقویت حس تعلق به مکان، افزایش احساس رضایت و اعتماد شهروندان به مدیریت شهری، کاهش خروج سکنه از این محور، کاهش روند تبدیل کاربری مسکونی به تجاری، رونق کسب و کار و افزایش گردشگری و تردد، اقدامات مداخله‌ای پیشنهاد می‌گردد. لازم به ذکر است که اگرچه این پژوهش در عنوان قرابت زیادی با مقاله حاضر دارد؛ اما در بخش مبانی و پیشینه پژوهش، تحقیقات مرتبط با پیرایش شهری را ارائه نمی‌نماید. از این رو، معیار ارزیابی طرح پیرایش شهری محور ناصر خسرو از مبانی نظری پیرایش شهری منتج نگردیده است. این در حالیست که مقاله حاضر به شناخت وجوهی می‌پردازد که در طرح‌های پیرایش شهری باید مورد توجه قرار گیرد و ارزیابی محور انقلاب را مبتنی بر این وجوه به انجام می‌رساند.

یکی از پژوهش‌هایی که هم از نظر موضوع و هم از نظر نمونه بررسی شده قرابت زیادی با موضوع مقاله حاضر دارد؛ مقاله راد و دیگران (۱۳۹۹) است که به شناسایی و تحلیل ریسک‌های پروژه مرمت و پیرایش نماها و جداره‌های شهری محور انقلاب و پهنه رودکی می‌پردازد. این پژوهش بر ریسک‌های پروژه‌های نوسازی جداره‌های شهری متمرکز میشود و از طریق پرسشنامه اقدام به

علاوه بر مشکلات فیزیکی، آلودگی بصری تأثیرات روانی نیز به همراه دارد که پریشانی و کاهش تمرکز ذهنی، حواس‌پرتی، و کاهش تحمل فضاهای خاص (چتکویک و دیگران ۲۰۱۸) از نمونه‌های آن است. کاهش توانایی در لذت بردن (نامی ۱۵، جهانبخش ۱۶، و فتحعلی‌پور ۱۷) یکی دیگر از اثرات نامطلوب آلودگی بصری نماهای خیابان‌هاست.

* **چهار- ادراکی:** مفهوم خوانایی شهر (لینچ ۱۳۸۱) به این معناست که شهر تا چه اندازه به وضوح قابل درک است و تا چه حد از نظر ذهنی قابل شناسایی و تجسم است (مؤیدی و دیگران ۱۳۹۲). وجوه ملموس منظر شهری در قابلیت تجسم شهر اثرگذار است؛ نمای خیابان یکی از بخش‌های این وجه ملموس منظر شهری است. پیرایش و حذف زوائد بصری در خوانایی خیابان‌ها مؤثر است. برای نمونه، تابلوهای شهری و نورپردازی آن‌ها به ویژه در شب در تصویر ذهنی مخاطب از شهر اثرگذار است (فوکاهوری ۱۸ و کیوبوتا ۱۹، ۲۰۰۲، ۸۲؛ به نقل از کارگر و دیگران ۱۳۹۶، ۳۰۸). از این رو، نورپردازی مناسب می‌تواند به خوانایی بیشتر خیابان در شب کمک کند (درودی ۱۳۹۶).

* **پنج- اجتماعی:** امنیت شهری متأثر از عوامل مختلفی از جمله ویژگی‌های کالبدی محیط است. صالحی (۱۳۸۶) در مقاله خود با عنوان «نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاری‌های رفتاری» در بررسی نسبت بین دو پدیده آلودگی‌های محیطی و آلودگی‌های رفتاری، آسایش بصری را به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های اصلی محیط‌های امن شهری نام برده است. بر اساس نظریه ویلسون و کلینگ پیوند مستقیمی میان ظاهر آشفته و بی‌نظمی خیابان‌ها و ساختمان‌ها و وقوع جرم وجود دارد (به نقل از طالب‌پور ۱۳۹۶، ۱۴۱). پیرایش شهری علاوه بر کاستن از آشفتنگی و بی‌نظمی، با بالا بردن درجه درک فضای خیابان می‌تواند باعث افزایش میزان احساس امنیت گردد (راس ۲۰، ۲۰۰۶، ۲۵؛ به نقل از بهرامی و دیگران ۱۳۹۶). یکی دیگر از عوامل کالبدی مؤثر در افزایش این احساس، روشنایی کافی محیط شهری است (طالب‌پور ۱۳۹۶، ۱۴۳-۱۴۴).

* **شش- اقتصادی:** منظر شهری کژکارکرد با خود کژکارکردی اقتصادی را به همراه می‌آورد. حذف زوائد بصری نیازمند سرمایه‌گذاری و صرف هزینه است؛ این سرمایه‌گذاری زمانی توجیه‌پذیر خواهد بود که با خود ارزش

روزمره مردم پیوند خورده است (ایکوموس ۸، ۱۹۸۷). فیلدن (۱۳۹۴، ۲۸۲) زنگار را گرانبها می‌داند؛ چون تنها با گذشت زمان می‌توان آن را به دست آورد. وی معتقد است که می‌بایست مراقب بود که هنگام تمیز کردن ساختمان‌ها زنگار آن‌ها از بین نرود. نکته دیگر که در پیرایش شهری باید مورد توجه قرار گیرد آن است که الحاقاتی که به نما اضافه می‌شود باید در هماهنگی با شخصیت، خط آسمان، ابعاد، مقیاس، رنگ، و مصالح بنای تاریخی باشد (گاوادی ۲۰۱۱).

* **دو- هویتی:** هویت شهر در یک بازه زمانی طولانی شکل می‌گیرد (بارکات ۱۰ و دیگران ۲۰۱۹). لینچ هویت را به این صورت تعریف می‌کند که شخص تا چه اندازه می‌تواند مکانی را به صورت مجزا از سایر مکان‌ها تشخیص دهد یا به یاد بیاورد (لینچ ۱۳۸۱). جنبه فیزیکی نقش اساسی در شکل‌گیری هویت محلی دارد که این امر بیشتر متکی بر احساس شهروندان نسبت به رنگ، صدا، بو و بافت محیط اطراف است تا ویژگی‌های منحصر به فرد فیزیکی آن (شائو ۱۱، ۲۰۱۴؛ به نقل از بارکات و دیگران ۲۰۱۹). این احساس منتج از اتمسفر فضا است. نمای خیابان از جمله عناصر فیزیکی یک خیابان است که می‌تواند آن خیابان را از دیگر خیابان‌ها متمایز کند. یکی از مهم‌ترین اثرات آلودگی بصری از بین رفتن هویت خیابان‌هاست که توجه به آن در بافت‌های تاریخی اهمیت بیش‌تری می‌یابد (بیلماز ۱۲ و ساگسوز ۱۳، ۲۰۱۱). از این رو، یکی از اثرات پیرایش شهری می‌تواند احیای هویت خیابان باشد.

* **سه- کالبدی:** زیبایی‌شناسی شهری به ویژگی‌های بصری شهر و آرایش و پیرایش چهره شهر می‌پردازد که نداشتن آشفتنگی بصری یکی از شاخص‌ها و اصول آن است. پاکسازی محیطی از آلاینده‌های بصری یکی از پیشنهاداتی است که می‌توان برای مدیریت بصری به کار برد (بهزادفر و دیگران ۱۳۹۱، ۸۹). آلودگی بصری ترکیبی از آشفتنگی و بی‌نظمی‌های مختلف در چشمانداز شهری است که به دلایل مختلف از جمله تصمیمات نادرست، فقدان الزامات قانونی، عدم نظارت و کنترل، عدم تناسب استفاده و عملکرد، و همچنین کمبود آموزش و فرهنگ پدید می‌آید (بیلماز و ساگسوز ۲۰۱۱).

* آلودگی بصری تأثیرات منفی از جمله اختلالات بینایی (اله‌یاری ۱۴ و دیگران ۲۰۱۷، ۶۵۵)، مانند پراکندگی و خستگی چشم (بیلماز و ساگسوز ۲۰۱۱) ایجاد می‌کند.

و اضافه نمودن وجوهی که در پیشینه و مبانی نظری به آن اشاره نشده بود؛ بازنگری گردید. در نهایت، وجوه اصلی شش‌گانه پیرایش شهری و وجوه فرعی هر یک از آنها به شرح زیر تعیین شدند:

❖ **یک - تاریخی:** ارزش‌های تاریخی ملموس و ناملموس،

ارزش‌های معاصر ملموس و ناملموس، زنگار

❖ **دو - هویتی:** شخصیت و استقلال مکان، اتمسفر فضا

❖ **سه - کالبدی:** کیفیت مصالح و اجراء، فضای کالبدی

مختص دست‌فروشان، روشنایی و نورپردازی، میلمان

شهری، تابلوها، و تبلیغات، هماهنگی بصری، زیبایی

شناسی

❖ **چهار - ادراکی:** آدرس‌دهی، قابلیت تجسم، تصویر ذهنی،

خوانایی

❖ **پنج - اجتماعی:** آموزش و اطلاع‌رسانی، امنیت، حضورپذیری،

مشارکت اجتماعی

❖ **شش - اقتصادی:** سرمایه‌گذاری، هزینه، ارزش افزوده،

احیای کاربری بنا، توسعه گردشگری، اشتغال‌زایی.

مبنتی بر این وجوه اصلی و فرعی چارچوب نظری

طرح‌های پیرایش شهری به شکل ۲ ارائه گردید. چارچوب

پیشنهادی این قابلیت را دارد که هم در برنامه‌ریزی و هم

در ارزیابی طرح‌های پیرایش شهری و حذف زواید بصری

به کار برده شود.

افزوده چه از لحاظ اقتصادی و چه از منظر فرهنگی و اجتماعی داشته باشد. حذف زوائد بصری از نماهای شهری می‌تواند با بهبود کیفیت منظر باعث شود که املاک رو به زوال به کاربری‌های مولد تبدیل شوند و از این طریق ارزش افزوده ملکی ایجاد نماید. در چنین شرایطی تقاضا برای املاک آن محدوده شهری افزایش یافته که این امر رقابت‌پذیری از طریق جذب سرمایه و افشار خلاق را در پی دارد. این موارد در کنار هم زمینه توسعه گردشگری شهری را فراهم می‌کند که در نهایت منجر به افزایش اشتغال و سطح درآمد بخش‌های دولتی و خصوصی خواهد شد (انوشفر و سبزواری، ۱۳۹۳، ۲۴۲-۲۲۹). به این ترتیب، اگرچه پیرایش شهری هزینه‌بر است اما در طولانی مدت، تأثیرات مثبت اقتصادی در پی خواهد داشت.

توسعه چارچوب نظری پیرایش نماهای شهری

پس از استخراج وجوه اصلی در بخش پیشین، مبتنی بر توضیحات مرتبط با هر یک وجوه فرعی از پیشینه و مبانی

نظری واکاوی شده، استخراج گردید. دسته‌بندی پیشنهادی

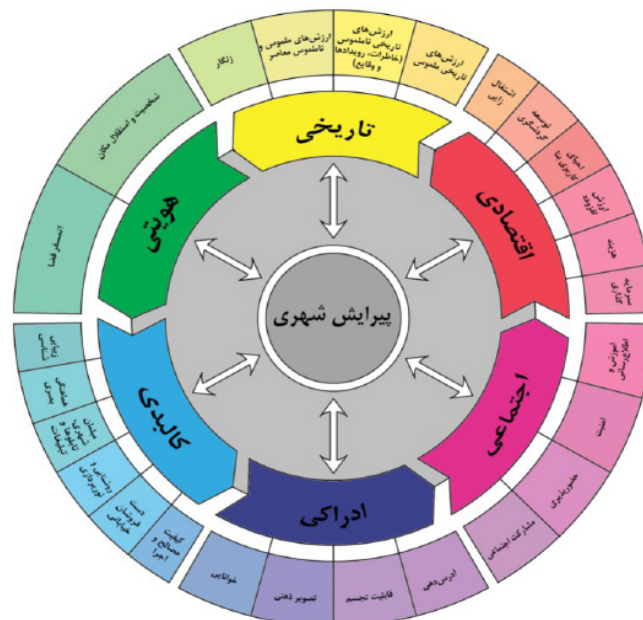
با نظرات سه متخصص پیرایش شهری در حوزه طراحی

شهری، مرمت شهری، و مرمت بنا اصلاح و تدقیق گردید.

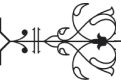
برهمکنش نظرات ایشان تغییر در دسته‌بندی وجوه اصلی

ایجاد نکرد؛ اما دسته‌بندی وجوه فرعی با ادغام وجوه فرعی

با تأثیرات مشابه در یکدیگر، حذف وجوه با ماهیت تکراری

شکل ۲. چارچوب نظری پیرایش شهری

* پیرایش و حذف زوائد شهری در محور ستارخان
* پیرایش و حذف زوائد شهری در میدان هفت تیر
حد فاصل خیابان مفتاح جنوبی تا دروازه دولت (سازمان
زیباسازی شهر تهران ۱۴۰۰).

در این مقاله محدوده طرح پیرایش و حذف زوائد بصری
خیابان انقلاب (حد فاصل میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر)
به‌عنوان محدوده پژوهش مشخص گردید (شکل‌های ۲
تا ۵). اگرچه این خیابان در محدود حصار تاریخی شهر
واقع نشده است اما با توجه به رویکردهای متأخر نسبت به
شهرهای تاریخی (عشرتی ۲۱ و دیگران ۲۰۱۸)، یکی از
لایه‌های تاریخی شهر تهران محسوب می‌شود که حفاظت
از آن به‌عنوان بخشی از شهر تاریخی در دوران اسلامی
ضرورت دارد. طرح «حذف زوائد و احیای محور خیابان
انقلاب» در سال ۹۵-۱۳۹۴ از سوی سازمان زیباسازی
شهر تهران به هدف حفظ ارزش‌های تاریخی و فرهنگی
و بازگرداندن اصالت به این خیابان از طریق پیرایش و
حذف زوائد بصری جداره‌ها، شست و شو، پاکیزه کردن
و بهسازی نمای ساختمان‌ها، ساماندهی تابلوهای کسب
و کار، و اولویت‌بخشی پیاده بر سواره ارائه گردید. هدف
غایی این طرح بالا بردن سطح حیات اجتماعی از طریق
ارتقای کیفیت سیما و منظر شهری بوده است ۲۲. دلایل
انتخاب این محور برای انجام پژوهش حاضر عبارتند از:
* اهمیت این محور به‌عنوان یکی از خیابان‌های مهم
شهر تهران؛

* نقش مهم این محور در تاریخ سیاسی، فرهنگی، و
اجتماعی معاصر شهر تهران؛
* استقرار مراکز مهم علمی مانند دانشگاه تهران و مراکز
مهم فرهنگی و هنری مانند تئاتر شهر در این محور که
سبب جذب نوع ویژه‌ای از مخاطبین گردیده است؛
* و موفقیت طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب در قرار
گرفتن در لیست کوتاه جایزه آقاخان در دوره ۲۰۱۹-۲۰۱۷.

لازم به ذکر است که وجوه شش‌گانه ارائه شده در مقاله
حاضر به طور کامل از یکدیگر مجزا نیستند؛ بلکه برهمکنشی
ناگسستگی دارند. تفکیک آن‌ها در این مقاله، صرفاً به هدف
میسر ساختن امکان بررسی و ارزیابی طرح‌های پیرایش
شهری است. به‌عنوان نمونه، ساماندهی منابع نوری یکی
از اقدامات «کالبدی» پیرایش شهری در راستای کاهش
آلودگی بصری و نوری است. با این حال، این اقدام اثرات
دیگری نیز در پی دارد. با نورپردازی طراحی شده می‌توان
بر ارزش‌های «تاریخی» نمای خیابان تأکید کرد و باعث
ارتقای «هویت» خیابان گردید. همچنین نورپردازی بر
«ادراک» شهروندان از خیابان در شب نیز مؤثر است و
خوانایی خیابان را افزایش می‌دهد. یک خیابان روشن و خوانا
در شب حس امنیت بیشتری را به وجود می‌آورد و می‌تواند
شهروندان بیشتری را به خود جلب کند و به یک فضای
«اجتماعی» سرزنده تبدیل گردد. با حضور دائمی شهروندان
رونق «اقتصادی» را به همراه دارد (درودی ۱۳۹۶). چنین
خیابانی با افزایش حس تعلق، علاقمندی بیشتری در
ساکنان برای مشارکت در تمیز نگاه داشتن نماها و رعایت
ضوابط به وجود می‌آورد. در ادامه مقاله چارچوب نظری
پیشنهادی به‌عنوان مبنایی برای ارزیابی طرح پیرایش
شهری خیابان انقلاب به کار برده می‌شود.

محدوده مورد مطالعه

سازمان زیباسازی شهر تهران، طرح‌هایی را برای سامان‌دهی
جداره برخی خیابان‌ها و میدان‌ها تهیه و اجرا نموده است.
این طرح‌ها تحت عنوان «پیرایش شهری و حذف زوائد
بصری» به مرمت نمای ابنیه و برخی همسان‌سازی‌ها در
تبلیغات و تابلوی مغازه‌ها پرداخته است. اهم این طرح‌ها
عبارتند از:

* پیرایش و حذف زوائد شهری در محور سعدی
* پیرایش و حذف زوائد در محور انقلاب حد فاصل میدان
انقلاب تا میدان فردوسی
* پیرایش و حذف زوائد شهری در میدان بهارستان

شکل ۳. محدوده مورد مطالعه: خیابان انقلاب حدفاصل میدان انقلاب تا چهارراه ولی عصر
(مأخذ: نگارندگان مبتنی بر مرکز اسناد و کتابخانه تخصصی سازمان زیباسازی شهر تهران)

شکل ۴. (راست) نمایی از خیابان انقلاب پس از پیرایش و تعویض تابلوها (مأخذ: مرکز اسناد و کتابخانه تخصصی سازمان زیباسازی شهر تهران)

شکل ۵ و ۶. ساختمانی نبش خیابان ۱۲ فروردین، روبروی دانشگاه تهران؛ (وسط) قبل و (چپ) پس از پیرایش شهری (مأخذ: همان)

روش پژوهش

سؤالات برای مخاطب عام اطمینان حاصل شود. مبتنی بر بازخوردها، سؤالات نهایی تهیه گردید. سؤالات نهایی مصاحبه شامل ۲۹ سوال بود که ۱۳ سؤال آن مختص کسبه و سایر سؤالات بین کسبه و عابران مشترک بود. با توجه به محدوده مورد پژوهش، نمونه آماری پژوهش باید از میان مخاطبان خیابان انقلاب حدفاصل میدان انقلاب تا چهارراه ولیعصر انتخاب می‌گردید. مخاطبان خیابان به دو گروه «کسبه» و «عابران» تقسیم گردیدند. اما با نظر به این که برخی از مخاطبین این محدوده مراجعه مکرر به این محدوده ندارند؛ تصویری روشن از وضعیت این محدوده پیش و پس از انجام طرح پیرایش شهری ندارند. از این رو، معیارهای دیگری برای تعیین نمونه آماری به شرح اضافه گردید:

* معیارهای انتخاب نمونه آماری از میان کسبه خیابان انقلاب: یک) کسبه‌ای که محل کسبشان در محدوده مورد مطالعه قرار دارد؛ دو) محل کسبشان قبل، حین انجام، و پس از انجام طرح، ثابت بوده است. سه) در تمامی روزهای هفته به جز صبح روزهای جمعه که به دلیل برگزاری نماز جمعه محل کسب آن تعطیل است؛ در محل کسب خود حضور دارند. نمونه آماری از میان کسبه‌ای انتخاب گردید که هر سه شرط مذکور را دارا بودند.

* معیارهای انتخاب نمونه آماری از میان عابران خیابان انقلاب: یک) حداقل چهار روز در هفته به این محدوده از خیابان انقلاب مراجعه می‌کنند و این وضعیت پیش و پس از انجام طرح پیرایش شهری ثابت بوده است؛ دو) تصویری نسبتاً روشن از وضعیت نمای خیابان در این محدوده پیش از انجام طرح پیرایش شهری در ذهن دارند. نمونه آماری از میان عابرانی انتخاب گردید که هر دو شرط

راهبرد اصلی حاکم بر تحقیق، راهبرد کیفی است. این پژوهش دو گام اصلی دارد که در هر گام از یک روش تحقیق استفاده شد:

* در گام نخست از روش تحلیل محتوا برای استخراج وجوه پیرایش بهره‌برده شد و با روش استدلال منطقی چارچوب نظری پژوهش ارائه گردید.

* در گام دوم در مورد پژوهی برای ارزیابی طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب از ابزار مصاحبه عمیق نیمه‌ساختاریافته با دو گروه کسبه و عابران خیابان انقلاب برای جمع‌آوری داده‌ها و از روش تحلیل کیفی استراوس و کرین (۱۳۹۳) برای کدگذاری مصاحبه‌ها بهره‌گرفته شد. برای تدوین سؤالات مصاحبه سه مرحله انجام شد: یک) سؤالات اولیه مبتنی بر چارچوب نظری پیرایش شهری (شکل ۱) تهیه گردید. دو) برای اطمینان از روایی سؤالات مصاحبه، سؤالات به همراه چارچوب نظری پیشنهادی در اختیار همان متخصصان حوزه پیرایش شهری که در تدقیق وجوه اصلی و فرعی از دانش ایشان بهره‌برده شده بود، قرار گرفت. مبتنی بر نظرات ایشان سؤالات اصلاح و تدقیق گردید تا این اطمینان حاصل گردد که اولاً سؤالات آزمون وجه فرعی مورد نظر از وجوه پیرایش شهری را اندازه‌گیری می‌کند یا خیر؛ و دوم این که آیا این سؤالات کل محتوای وجوه اصلی و فرعی پیرایش شهری را در بر می‌گیرد یا خیر. پس از انجام اصلاحات جزئی با نظر به توافق بین متخصصان مورد نظر درباره سؤالات «روایی صورتی» تأیید گردید. سه) و سپس با چند نفر از کسبه و عابران مصاحبه اولیه انجام شد تا از گویا بودن

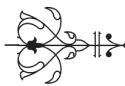
یعنی خودمان تمام گرد و خاک بیرون و داخل مغازه را تمیز کردیم و شهرداری برای ما کاری انجام نداد». به این پاسخ کد باز «عدم رضایت از مشارکت» داده شد. در پاسخ به این سؤال یکی دیگر از کسبه (مرد/ ۵۵ ساله/ صاحب کتابفروشی، دیپلم) گفته است: «کار خاصی انجام ندادیم». به این پاسخ کد باز «بدون همکاری و انجام تمام کار توسط شهرداری» داده شد. کسبه دیگری (زن، ۲۴ ساله، فروشنده کتابفروشی، دانشجوی کارشناسی ارشد ارتباطات) در پاسخ به این سؤال مصاحبه بیان کرده است: «همکاری لازم را انجام دادیم تا طرح پیش برود چون در نهایت این همکاری به نفع خودمان بود». به این پاسخ کد باز «با همکاری و مشارکت با رضایت» اختصاص داده شد. به همین منوال کدگذاری پاسخ‌های کسبه به این پرسش ادامه یافت. سپس کدهای استخراج شده شامل الف) با همکاری و مشارکت با رضایت (۶ کاسب)، ب) با همکاری و مشارکت ولی بدون رضایت (۴ کاسب)، ج) بدون همکاری و انجام تمام کار توسط شهرداری (۶ کاسب)، تحت عنوان کد محوری «همکاری و مشارکت کسبه با شهرداری» کدگذاری شد. این کد به‌عنوان یکی از کدهای مرتبط با وجه فرعی «مشارکت اجتماعی» که از خود یکی از وجوه فرعی وجه «اجتماعی» است؛ قرار گرفت. پس از انجام فرآیند کدگذاری، آمار توصیفی مبتنی بر فراوانی تکرار کدها به تفکیک وجوه شش‌گانه استخراج گردید تا مبنای تعیین میزان رضایت از طرح از دید کسبه و عابران قرار گیرد. لازم به ذکر است که برای اطمینان از «پایایی»، مبتنی بر روش پیشنهادی راثو و پری (راثو ۲۶ و پری ۲۷ ۲۰۰۳) عمل شد. بر این اساس، مصاحبه‌ها توسط دو نفر به صورت جداگانه اما موازی با یکدیگر انجام شد. سپس یافته‌ها با هم مقایسه شد. مراحل کدگذاری نیز به صورت مجزا توسط این دو نفر انجام شد و کدهای انتخاب شده با یکدیگر قیاس گردید. تا از اعتبار کدگذاری اطمینان حاصل شود. مصاحبه‌ها در زمستان ۱۳۹۹ انجام شد. هر مصاحبه به طور میانگین ۳۰ دقیقه به طول انجامید.

جدول ۱ مشخصات فردی مصاحبه‌شوندگان را نمایش می‌دهد.

مذکور را دارا بودند. برای انتخاب نمونه آماری در این محدوده از روش نمونه‌گیری نیمه‌تصادفی بهره گرفته شد تا کسبه و عابرانی انتخاب شوند که شروط فوق‌الذکر را دارا باشند. تعداد افراد نمونه آماری از ابتدا مشخص نگردید. تعداد افراد جامعه آماری در روش تحقیق کیفی معمولاً محدود است (هامبرگ ۲۳ و دیگران ۲۰۱۶، ۵۰۰). در این پژوهش مصاحبه‌ها تا رسیدن به «نقطه اشباع» داده ادامه پیدا کرد. نقطه اشباع نقطه‌ای است که محقق درمی‌یابد که اطلاعات جدیدی به دست نمی‌آورد و داده‌ها و شواهد تکرار اطلاعات قبلی است (بلور ۲۴ و وود ۲۵ ۲۰۰۶). در این پژوهش برای تعیین نقطه اشباع، هر مصاحبه پس از انجام کدگذاری گردید. کدگذاری ۱۲ مصاحبه از کسبه و ۱۰ مصاحبه از عابران رسیدن به اشباع را نشان داد؛ اما برای اطمینان، مصاحبه با کسبه تا شانزدهمین نفر و با عابران تا چهاردهمین نفر ادامه پیدا کرد. در مجموع ۳۰ مصاحبه انجام شد که ۱۶ نفر از گروه کسبه و ۱۴ نفر از عابران را شامل می‌شد. لازم به ذکر است که در ابتدای هر مصاحبه، اهداف پژوهش و اقدامات طرح پیرایش شهری به افراد توضیح داده شد و از آن‌ها درخواست شد که نظرات خود را درباره این طرح بیان کنند. تمامی مصاحبه‌ها با کسب اجازه از مصاحبه‌شوندگان ضبط گردید. تمامی پاسخ‌های دریافتی از مصاحبه‌ها به صورت کلمه به کلمه یادداشت‌برداری و سپس به صورت خط به خط کدگذاری گردید. چنان که پیش از این ذکر گردید؛ داده‌ها با روش کدگذاری استراوس و کربین (۱۳۹۳) - که از روش‌های تجزیه و تحلیل داده‌ها در پژوهش‌های کیفی است - کدگذاری شد. در مرحله یک داده‌ها خلاصه‌نویسی و داده‌های غیرمرتبط حذف گردید. در مرحله دوم کدگذاری انجام و به موارد مشابه کدهای یکسان اختصاص داده شد. در این مرحله کدگذاری اطلاعات به صورت مداوم بازنگری شد. کدها زیر شش وجه اصلی پیرایش شهری طبقه‌بندی شد. به این ترتیب، کدها از مصاحبه‌ها استخراج و دفعات تکرار هر کد مشخص گردید.

برای نمونه پنجمین سؤال مصاحبه که مختص کسبه بوده این بوده است: «همکاری و مشارکت شما با سازمان زیباسازی در این طرح چگونه بوده است؟». در پاسخ به این سؤال یکی از کسبه (مرد/ ۳۲ ساله/ فروشنده لوازم مهندسی، کارشناسی عمران) پاسخ داده است: «هر کاری که به ما گفته شد انجام دادیم و با ما مثل یک کارگر رفتار شد

سابقه زندگی در خیابان		سابقه اشتغال در خیابان				سطح تحصیلات			سن			نمونه آماری
دارد	ندارد	۲۰ <	۲۰-۱۰	۱۰ >	ندارد	کارشناسی ارشد و بالاتر	کارشناسی	پایین‌تر از کارشناسی	۴۰ <	۴۰-۳۰	۳۰ >	
۰	۱۶	۶	۴	۶	۰	۰	۸	۸	۸	۸	۰	کسبه
۰	۱۴	۰	۴	۶	۴	۴	۸	۲	۲	۴	۸	عابر
۰	۳۰	۶	۸	۱۲	۴	۴	۱۶	۱۰	۱۰	۱۲	۸	کل

جدول ۱. مشخصات فردی مصاحبه‌شوندگان

یافته‌های پژوهش

می‌دهد که حدود دو سوم مصاحبه‌شوندگان با حذف تابلوها موافق بودند و توجهی به ارزش تاریخی و روایتگری این تابلوها نداشتند. اگر چه همه تابلوهای قدیمی ارزش تاریخی نداشته‌اند اما در این میان مصاحبه‌شوندگانی بودند که با نگاهی دقیق‌تر به حفظ و نمایش تاریخ خیابان و نشانه‌های آن از جمله تابلوهای قدیمی علاقه نشان دادند: «تعویض تابلوهای قدیمی و نوسازی تمام آن‌ها موجب از بین رفتن بخشی از روایت تاریخی خیابان شده است؛ شاید منظم کردن برخی تابلوها بهتر از حذف آن‌ها بود» (زن / عابر / ۳۷ ساله / دکتری). مبتنی بر نظر این بخش از مصاحبه‌شوندگان، حذف همه تابلوها و جایگزینی تابلوهای دارای ارزش با تابلوهای جدید، تصمیم درستی نبوده است. **دو- هویتی:** نظر هر دو گروه درباره یکدست شدن تابلوها پرسیده شد. از نظر عموم مصاحبه‌شوندگان، تابلوهای جدید زیباتر از تابلوهای قدیمی هستند. با این حال بین نظر کسبه و عابران از زاویه تأثیرگذاری این تغییر بر هویت خیابان اختلاف نظر وجود دارد: ۷۵٪ کسبه موافق این تغییر و ۷۱٪ عابران مخالف آن بودند. در میان کسبه فقط آن‌هایی که صاحب انتشاراتی معروف بودند؛ مخالف یکدست شدن تابلوها بودند؛ صاحب انتشارات طهوری در این زمینه اذعان داشت که «تابلوی قدیمی نشانه‌ای از نشر خودمان بود و طراحی منحصر به خودش را داشت» (مرد / بالای ۵۰ سال / کارشناسی). عموم عابران نیز معتقد بودند که یکدست کردن تابلوها باعث شده که شخصیت منحصر به فرد برخی از مغازه‌ها که در تابلوی آن‌ها نمود یافته بوده است؛ نادیده گرفته شود. در پاسخ به پرسشی دیگر درباره تطابق طرح پیرایش شهری با هویت تاریخی خیابان، ۶۲/۵٪ کسبه اذعان داشتند که تابلوهای جدید با هویت تاریخی خیابان تطابق دارد؛ در حالی که نظر عموم

داده‌های مستخرج از مصاحبه‌های انجام شده با کسبه و عابران خیابان انقلاب به تفکیک وجوه شش‌گانه تاریخی، هویتی، کالبدی، ادراکی، اجتماعی، و اقتصادی به شرح زیر تحلیل گردیده است.

یک- تاریخی: اولین سؤال مصاحبه به اثرات پیرایش شهری از نقطه‌نظر وجه تاریخی اختصاص یافت. بدین منظور از هر دو گروه کسبه و عابران پرسیده شد که آیا خاطره‌های سیاسی یا اجتماعی مانند یک شعارنویسه از خیابان انقلاب به یاد دارند که با انجام پیرایش شهری، آثار آن از بدنه ساختمان‌ها حذف شده باشد؛ در پاسخ به این سؤال عموم افراد بیان کردند که چنین خاطره‌ای از خیابان را به یاد نمی‌آورند. با این حال حدود ۴۰٪ از مصاحبه‌شوندگان که چنین خاطراتی را در ذهن داشتند؛ اذعان کردند که شواهد فیزیکی خاطراتشان حذف شده است: «خیابان انقلاب در تاریخ معاصر ایران نقش اصلی داشته است و همیشه جریان‌های سیاسی و اجتماعی این خیابان را برای بیان خواسته‌های خود انتخاب می‌کردند؛ اما همه آثار آن‌ها از بین رفته است» (زن / عابر / ۳۷ ساله / دکتری). مبتنی بر یافته‌های به دست آمده، طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب نتوانسته است در حفظ آثار و شواهد فیزیکی خاطرات سیاسی و اجتماعی چندان موفق عمل نماید.

دومین سؤال در زمینه تابلوهای قدیمی مغازه‌ها بود که روایتگر بخشی از گذشته تاریخی و خاطرات مرتبط با خیابان بودند. سؤال به این صورت طرح شد که «آیا حذف تابلوهای قدیمی مغازه‌ها از نقطه‌نظر روایت‌گری تاریخی تصمیم درستی بوده است یا خیر». تحلیل پاسخ‌ها نشان

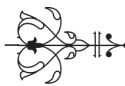
است: «در گذشته برخی از تابلوها به دلیل مشخصه‌های بارز مانند رنگ یا نور، با یک نگاه قابل تشخیص بودند؛ ولی الان به دلیل یک شکل شدن، باید نوشته‌های تابلوها را بخوانم» (زن / عابر / ۲۳ ساله / دانشجوی کارشناسی ارشد). بر این اساس به نظر می‌رسد که تعریف خوانایی و آدرس‌دهی در ذهن عابران و کسبه اختلاف وجود دارد. به نظر می‌رسد برای عابران وجود چند تابلوی شاخص و متفاوت، به خوانایی محیط کمک می‌کرده است و از آن به‌عنوان ابزاری برای آدرس پیدا کردن یا آدرس‌دهی استفاده می‌کرده‌اند.

پنج - اجتماعی: ۶۲/۵٪ کسبه اذعان داشتند که پیش از انجام طرح، اطلاعاتی درباره آن در اختیارشان قرار گرفته بود؛ با این حال بررسی مصاحبه‌ها نشان می‌دهد که ۷۵٪ ایشان از زمانبندی دقیق شروع و اتمام طرح، نحوه انجام کار و همچنین خروجی آن بی‌اطلاع بودند؛ برای نمونه یکی از فروشندگان بیان کرد: «مسئولین گفتند که تابلوها رو عوض خواهیم کرد ولی درباره چگونگی کار به ما توضیح ندادند و برنامه‌ریزی‌شان را به ما اطلاع ندادند» (مرد / فروشنده / ۴۸ ساله / دیپلم). همچنین تحلیل داده‌ها نشان می‌دهد که پیش از انجام طرح رضایت برخی از کسبه جلب نشده بوده است: «به من گفتند که یک بودجه‌ای به ما داده شده است و باید این کار را انجام بدهیم. نظر ما مهم نبود» (مرد / فروشنده / ۳۹ ساله / دیپلم). با وجود عدم کسب موافقت اولیه و وجود برخی نارضایتی‌ها در حین انجام طرح، تقریباً تمام کسبه از انجام پیرایش شهری اعلام رضایت کردند. «نحوه همکاری و مشارکت کسبه با شهرداری» نیز مورد پرسش قرار گرفت؛ ۳۷/۵٪ کسبه بیان کردند که تمام کار توسط شهرداری صورت گرفته و از طرف ایشان هیچ‌گونه کاری انجام نشده است. از میان ۶۲/۵٪ کسبه‌ای که در انجام طرح مشارکت داشتند؛ ۳۷/۵٪ از نحوه همکاری و تعامل با کارفرما رضایت کامل داشتند و ۲۵٪ اعلام کردند که تمایلی به این همکاری نداشتند. این یافته‌ها حاکی از آن است که طرح پیرایش شهری از نقطه نظر مشارکت اجتماعی نتوانسته است چندان موفق عمل نماید. این در حالی است که مشارکت اجتماعی یکی از وجوه اصلی در تضمین موفقیت طرح‌های شهری است. همچنین از هر دو گروه کسبه و عابران درباره تأثیر پیرایش شهری بر امنیت خیابان سؤال شد؛ ۷۵٪ کسبه آن را بی‌تأثیر دانستند؛ در

عابران در نقطه مقابل نظر عموم کسبه قرار داشت. این یافته حاکی از آن است که عموم کسبه نسبت به هویت این خیابان و عناصر کالبدی نمایانگر آن، حساسیت زیادی نداشته‌اند. اما به نظر می‌رسد که عابران در این زمینه از حساسیت بیشتری برخوردار بوده‌اند. شاید یکی از دلایل این اختلاف قشر اجتماعی ویژه‌ای است که مخاطب اصلی این بخش از خیابان انقلاب است.

سه - کالبدی: اولین پرسش درباره وجه کالبدی به موضوع «نظم بصری» اختصاص یافت. در پاسخ به این سؤال، ۸۶٪ افراد بیان کردند که نظم بصری خیابان بر اثر پیرایش شهری افزایش پیدا کرده است. همچنین ۸۰٪ مصاحبه‌شوندگان بر تأثیر مثبت این طرح در کاهش «آلودگی بصری و نوری»، تأکید کردند. تحلیل پاسخ‌ها نشان می‌دهد عواملی مانند عدم تناسب ساختمان‌ها با یکدیگر، بی‌نظمی در پیش‌آمدگی و عقب‌رفتگی ساختمان‌ها، و خط آسمان آشفته تأثیر به‌سزایی در آلودگی بصری دارد. روشنایی خیابان از نظر ۶۲٫۵٪ کسبه کاهش و از نظر ۷۱٪ عابران افزایش یافته است. درباره کیفیت کرکره‌ها و تابلوها و نیز اتصالات آن‌ها از کسبه سؤال شد؛ نیمی ناراضی، ۲۵٪ راضی و ۲۵٪ تا حدودی راضی بودند. نامرغوب بودن مصالح و اتصالات تابلوها و اتصالات سیستم روشنایی آن‌ها در زمان بارندگی، پایین بودن کیفیت مصالح کرکره‌ها، و جایگذاری نامناسب کولرها از جمله عوامل نارضایتی ایشان بود: «جای کولرها را درست انتخاب نکردند و باعث شد کولر چند تا از مغازه‌ها بسوزد» (مرد / فروشنده / ۵۰ ساله / کارشناسی). بر این اساس می‌توان چنین استنباط کرد که طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب از دید عموم کسبه و عابران از نقطه نظر افزایش نظم بصری و کاهش آلودگی بصری و نوری موفق عمل کرده است؛ اما بخش زیادی از کسبه از تغییراتی که در تابلوها و کرکره‌های مغازه‌هایشان انجام شده است، به دلیل عدم اجرای دقیق جزئیات و نیز استفاده از مصالح نامرغوب، چندان راضی نیستند. این امر باعث کاهش موفقیت طرح در وجه کالبدی شده است.

چهار - ادراکی: از نظر ۹۳٪ مصاحبه‌شوندگان خوانایی خیابان در اثر اقدامات پیرایش شهری افزایش یافته است. با این حال در زمینه نقش تغییر تابلوها و یکدست شدن آن‌ها در این خوانایی میان کسبه و عابران اختلاف نظر وجود دارد. از دید عموم کسبه این امر موجب افزایش خوانایی شده است، اما از دید اکثر عابران خوانایی کاهش یافته

مانند بهبود روشنایی، حذف زوائد بصری، و یکدست شدن اندازه تابلوها در جذب مشتری و میزان فروش تأثیر مثبت داشته است. تأثیر طرح بر ترغیب مالکان و کسبه به انجام تعمیرات و تغییر دکوراسیون داخلی مغازه‌ها نیز مورد پرسش قرار گرفت؛ که همگی بر بی‌تأثیر بودن آن تأکید داشتند. از نظر برخی ایشان این طرح بر استفاده مجدد از بناهای متروکه و تغییر کاربری ساختمان‌ها نیز تأثیر چندانی نداشته است؛ و برخی دیگر اظهار بی‌اطلاعی کردند. همچنین ایشان از ارزش افزوده اقتصادی طرح بر قیمت رهن و اجاره و خرید و فروش املاکی که هدف پیرایش شهری بودند؛ اطلاع کافی نداشتند. مبتنی بر این داده‌ها می‌توان تأثیر منفی طرح پیرایش شهری در زمان اجرای طرح بر کسب و کار برخی مغازه‌ها را نتیجه گرفت که دور از ذهن نیز نمی‌باشد. اما سایر تأثیرات اقتصادی طرح نیاز به بررسی‌های دقیق‌تر کارشناسی دارد.

جدول ۲ موضوعات مورد پرسش قرار گرفته در مصاحبه‌ها را به تفکیک وجوه شش‌گانه پیرایش شهری و کدگذاری پاسخ‌ها مبتنی بر دو گروه پاسخ‌دهنده کاسب و عابر را ارائه می‌نماید.

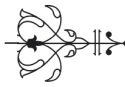
حالی که همه عابران بیان کردند که حس امنیت در خیابان به دلیل افزایش نور در شب و ترمیم شیشه‌های شکسته و ساماندهی بالکن‌ها افزایش پیدا کرده است. از نظر ۶۰٪ مصاحبه‌شوندگان تعداد عابران این محدوده در اثر پیرایش شهری تغییری نکرده است. ایشان علت این امر را ثابت بودن اهداف و مقاصد افراد برای مراجعه به این خیابان اعلام کردند. همچنین از نظر همه مصاحبه‌شوندگان این طرح در میزان حضور زنان تأثیری نداشته است. درباره تأثیر طرح بر شکل‌گیری کاربری‌های جاذب مردم مانند کافه‌ها، ۴۰٪ مصاحبه‌شوندگان تأثیر مثبت داشتن و ۲۶٪ بدون تأثیر بودن را اعلام کردند؛ مابقی افراد اظهار بی‌اطلاعی کردند.

شش - اقتصادی: تأثیرات اقتصادی پیرایش شهری از دوزاویه -حین اجرای طرح و پس از آن- مورد بررسی قرار گرفت. به گفته ۲۵٪ کسبه وجود داربست در زمان اجرای طرح باعث به وجود آمدن اختلال در کسب و کار شده است. در مورد هزینه دریافتی از کسبه برای انجام طرح پرسش‌هایی طرح گردید؛ اما وجود پراکندگی و تناقض در پاسخ‌ها امکان تحلیل آن را فراهم نیاورد. از نظر نیمی از کسبه اقداماتی

وجه اصلی	کد محوری	پاسخ‌دهنده	کد باز
تاریخی	خاطرات سیاسی یا اجتماعی	کاسب	نداشتن خاطره (۸)، حذف آثار خاطره (۸)
		عابر	نداشتن خاطره (۱۰)، حذف آثار خاطره (۴)
	حذف تابلوهای قدیمی	کاسب	موافق (۱۲)، مخالف (۴)
		عابر	موافق (۸)، مخالف (۴)، هم بله و هم خیر (۲)
هویتی	یکدست شدن تابلوها	کاسب	موافق (۱۲)، مخالف (۴)
		عابر	مخالف (۱۰)، موافق (۴)
	تطابق طرح با هویت تاریخی	کاسب	بله (۱۰)، خیر (۶)
		عابر	خیر (۱۰)، بله (۴)
کالبدی	تأثیر طرح بر نظم بصری	کاسب	افزایش (۱۴)، کاهش (۲)
		عابر	افزایش (۱۲)، هم افزایش و هم کاهش (۲)
	مقایسه تابلوهای قدیم و جدید از نظر زیبایی	کاسب	تابلوهای جدید زیباتر (۸)، تابلوهای قدیم زیباتر (۸)
		عابر	زیباتر بودن تابلوهای جدید (۱۰)، زیباتر بودن تابلوهای قدیم (۲)، هم بله و هم خیر (۲)
تأثیر طرح بر آلودگی بصری و آلودگی نوری	کاسب	کاهش (۱۴)، افزایش (۲)	
	عابر	کاهش (۱۰)، تا حدی بهبود شرایط (۲)، افزایش (۲)	

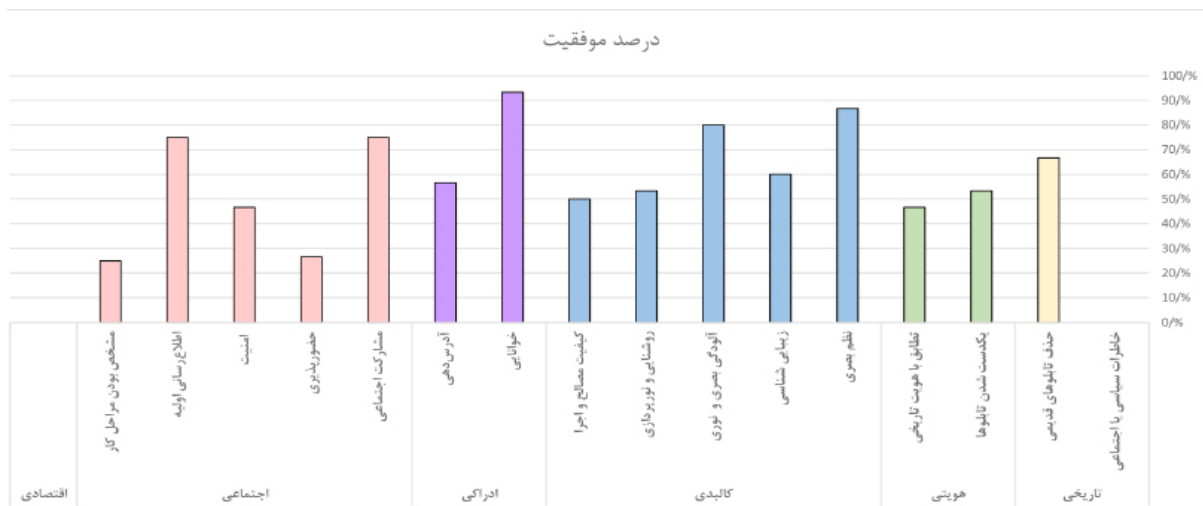
کاهش نور (۱۰)، افزایش نور (۶)	کاسب	تأثیر طرح بر نور خیابان در شب	
افزایش نور (۱۰)، بی‌تأثیر (۴)	عابر		
عدم رضایت (۸)، رضایت (۴)، تا حدودی راضی (۴)	کاسب	کیفیت مصالح	
رضایت (۱۰)، عدم رضایت (۶)	کاسب	کیفیت اتصالات	
عدم رضایت (۸)، رضایت (۸)	کاسب	جاگذاری کولر	ادراکی
افزایش (۱۴)، کاهش (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر خوانایی خیابان	
افزایش (۱۴)	عابر		
ساده‌تر کردن (۸)، بدون تأثیر (۶)، مشکل‌تر کردن (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر آدرس‌دهی	
ساده‌تر کردن (۸)، بدون تأثیر (۴)، ساده‌تر اما در برخی موارد مشکل‌تر (۲)	عابر		اجتماعی
بله (۱۲)، خیر (۴)	کاسب	اطلاع‌رسانی پیش از طرح	
خیر (۱۰)، بله (۴)، تا حدی (۲)	کاسب	مشخص بودن خروجی کار	
خیر به صورت اجباری (۸)، بله با کسب رضایت (۸)	کاسب	کسب موافقت از کسبه برای انجام طرح	
بله (۱۴)، عدم رضایت (۲)	کاسب	تمایل شخصی کسبه برای انجام طرح	
راضی (۶)، نسبتاً راضی (۶)، خیر (۴)	کاسب	رضایت کسبه از عملکرد شهرداری در زمان انجام طرح	
با همکاری و مشارکت لازم [با رضایت (۶)، عدم رضایت (۴)]، انجام تمام کار توسط شهرداری (۶)	کاسب	همکاری و مشارکت کسبه با شهرداری	
بدون اثر (۱۲)، افزایش (۲)، بی‌اطلاع (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر امنیت	
افزایش امنیت (۱۲)، افزایش "حس" امنیت (۲)	عابر		
بدون تأثیر (۱۰)، افزایش تعداد پیاده (۴)، بی‌اطلاع (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر میزان مخاطب‌پذیری خیابان	
بدون تأثیر (۸)، افزایش تعداد پیاده (۶)	عابر		
بدون تغییر (۱۴)، بی‌اطلاع (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر میزان حضور زنان	
بدون تغییر (۱۴)	عابر		
بی‌اطلاع (۶)، خیر (۶)، بله (۴)	کاسب	تأثیر طرح بر شکل‌گیری کاربری‌های جاذب مردم	
خیر (۶)، بله (۴)، بی‌اطلاع (۴)	عابر		

عدم ایجاد مزاحمت (۱۰)، ایجاد مزاحمت تا حدی (۴)، ایجاد مزاحمت (۲)	کاسب	به وجود آمدن مشکل برای کسب در مدت زمان اجرا	اقتصادی
افزایش مشتری (۸)، بدون تأثیر (۶)، کاهش مشتری (۲)	کاسب	تأثیر نظم‌دهی تابلوها بر جذب مشتری	
تأثیر مثبت (۸)، بدون تأثیر (۶)، تأثیر منفی (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر فروش کسبه	
خیر (۱۲)، بی‌اطلاع (۴)	کاسب	تأثیر طرح بر ارزش و قیمت بنا	
بی‌اطلاع (۱۴)، بله (۲)	کاسب	تأثیر طرح بر قیمت رهن، اجاره و خرید ملک	
خیر (۱۶)	کاسب	تأثیر طرح بر تغییر کاربری ساختمان‌ها	
خیر (۸)، بی‌اطلاع (۸)	کاسب	تأثیر طرح بر استفاده مجدد از بناهای متروکه	
بی‌تأثیر (۱۶)	کاسب	تأثیر طرح بر افزایش تعمیرات داخلی	
پرداخت هزینه توسط شخص (۸)، عدم هزینه شخصی (۸)	کاسب	پرداخت هزینه شخصی توسط کسبه	

جدول ۲. خلاصه جدول کدگذاری مصاحبه‌ها به تفکیک کسبه و عابر

مبتنی بر آمار توصیفی منتج از مصاحبه‌ها، میزان موفقیت طرح پیرایش شهری از دید کسبه و عابران قابل استنباط است. در شکل ۷، درصد موفقیت طرح به تفکیک وجوه فرعی ارائه گردیده است.

شکل ۷. درصد موفقیت طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری خیابان انقلاب از نقطه نظر وجوه اصلی شش‌گانه و وجوه فرعی هر یک از آن‌ها مبتنی بر نظر کسبه و عابران مبتنی بر آمار توصیفی

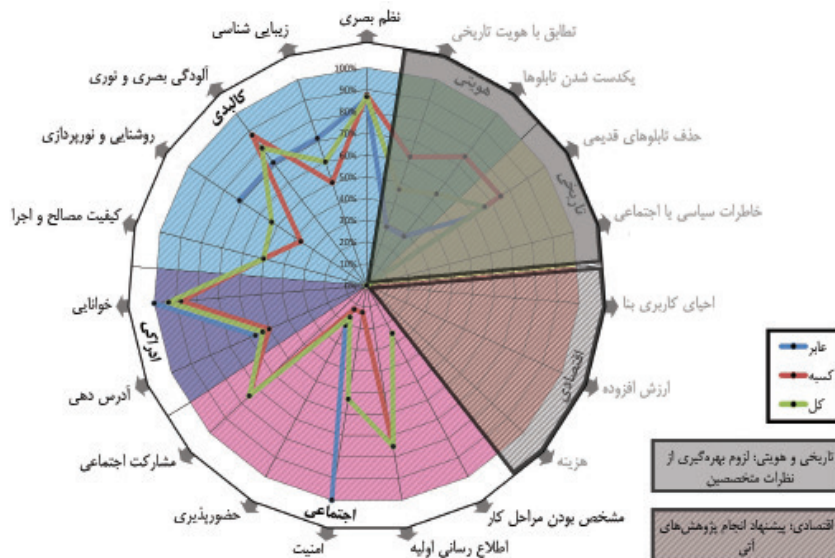
نتیجه‌گیری

پیرایش شهری و حذف زوائد بصری یکی از طرح‌هایی است که در میادین و خیابان‌های شهرها و به ویژه در بافت‌های تاریخی انجام می‌شود. در این پژوهش از بررسی پیشینه پژوهش و مبانی نظری مرتبط با موضوع شش وجه اصلی تاریخی، هویتی، کالبدی، ادراکی، اجتماعی، و اقتصادی استخراج گردید. این شش وجه، وجوهی هستند که برای موفقیت یک طرح پیرایش شهری باید به آن‌ها توجه شود. در ادامه مبتنی بر بررسی انجام شده و با بهره‌گیری از نظرات متخصصین وجوه فرعی پیرایش شهری تدقیق گردید. مبتنی بر وجوه اصلی و فرعی، چارچوب نظری پیرایش شهری ارائه شد. این چارچوب نظری هم در برنامه‌ریزی برای این طرح‌ها و هم در ارزیابی آن‌ها قابل کاربرد است. هدف طرح‌های پیرایش شهری کاهش اغتشاشات و آلودگی‌های جداره خیابان است. انجام چنین طرح‌هایی باعث می‌شود که سیمای شهر به طور آشکارتری دوران تاریخی که پشت سر گذاشته، رویدادها و خاطرات مردمی که آن را شکل داده و با آن زیسته‌اند را بازتاب دهد. اگر چه گاه برنامه‌های پیرایش شهری این ردپاهای تاریخی را با آلودگی بصری اشتباه می‌گیرند و آن‌ها را پاک می‌کنند. نتایج حاصل از چارچوب نظری این پژوهش نشان می‌دهد که در انجام طرح‌های پیرایش شهری هر گونه حذفی و پاکسازی باید با در نظر گرفتن «اصل حداقل مداخله» اورباشلی و «اصل حفظ زنگار» فیلدن باشد؛ همچنین هرگونه افزوده‌ای به بناها و نماهای تاریخی باید تابع «اصل هماهنگی» گاواد باشد تا تناسب الحاقات جدید با اصالت تاریخی بنا و نما از نظر شخصیت، خط آسمان، ابعاد، مقیاس، رنگ، و مصالح را تضمین نماید. این اصول در پیرایش شهری خیابان‌های بافت میانی شهر یعنی آن بخش از بافت شهری که از نظر زمانی بین بافت تاریخی و بافت معاصر شهری قابل دسته‌بندی است نیز باید مورد توجه قرار گیرد. چرا که بافت میانی راوی بخشی از تاریخ شهر است که در صورت از میان رفتن، توالی داستان شهر را در آینده به مخاطره می‌اندازد. از این رو، آموزش مدیران شهری، قانون‌گذاران، برنامه‌ریزان، طراحان، مجریان، و پیمانکاران برای بالا بردن آگاهی و شناخت آنان نسبت به زنگارهای تاریخی و آثار به جای مانده از خاطرات و رویدادها بر جداره‌های شهر، امری ضروری می‌نماید.

در ادامه پژوهش، ارزیابی میزان موفقیت طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری خیابان انقلاب (حدفاصل میدان انقلاب تا میدان ولی عصر) مبتنی بر چارچوب نظری پیشنهادی انجام گردید. این ارزیابی مبتنی بر نظر شهروندان (کسبه و عابران) صورت پذیرفت. نتایج این بررسی حاکی از آن است که در خیابان انقلاب تهران، بخشی از خاطرات تاریخی و زنگار مربوط به مبلمان است که در شکل‌دهی به هویت خیابان مؤثر بوده است. جزئیات، علایم گرافیکی، رسم‌الخط، نورپردازی، و زبان به کار رفته در تابلوهای قدیمی به‌عنوان بخشی از مبلمان شهری، شواهد یک دوره‌ی تاریخی بوده‌اند که بهتر بود در محل خود حفاظت می‌شدند. اگر چه تعویض تابلوهای قدیمی با تابلوهای جدید و یکدست شدن آن‌ها باعث افزایش نظم بصری و خوانایی خیابان انقلاب شده است؛ اما این اقدام بخشی از نشانه‌های فیزیکی حامل هویت خیابان را مخدوش کرده است و دیگر به راحتی مشخص نیست که کدام مغازه به نام‌تر و یا قدیمی‌تر است.

نتایج این پژوهش بر اهمیت اطلاع‌رسانی درست و کافی به ساکنان و مالکان از زمانبندی دقیق شروع و اتمام طرح، نحوه انجام و خروجی کار در موفقیت طرح‌های پیرایش شهری تأکید دارد. این اطلاع‌رسانی در زمینه امور مالی نیز باید به طور واضح و دقیق صورت گیرد. ضعف در اطلاع‌رسانی و عدم شفافیت مالی در طرح پیرایش شهری خیابان انقلاب منجر به نوعی بی‌اعتمادی در برخی از کسبه نسبت به شهرداری شده است. علی‌رغم این بی‌اعتمادی، ایشان بر تأثیر مثبت طرح مذکور بر میزان جذب مشتری و فروش تأکید داشتند.

پیرایش شهری خیابان انقلاب با افزایش نور و کاهش آلودگی‌های بصری موجب افزایش احساس امنیت برای عابران شده است. از دیگر نتایج این تحقیق تأکید بر اهمیت توجه به جزئیات و کیفیت مصالح و اجرا در طرح‌های پیرایش شهری است. بی‌دقتی در طراحی و اجرای یک سری جزئیات مانند اتصالات برقی تابلوها ممکن است باعث ایجاد آلودگی بصری ثانویه به دلیل نصب و کندن‌های چندباره عناصری مانند تابلوها و کولرها، بالا رفتن هزینه اجرا، و پایین آمدن رضایت کلی از طرح شود. شکل ۸ نتایج میزان موفقیت این طرح را از نقطه‌نظر وجوه شش‌گانه ارائه می‌دهد.

شکل ۸. میزان موفقیت طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری خیابان انقلاب از نقطه‌نظر وجوه شش‌گانه و مؤلفه‌های آن‌ها

دیدگاه شهروندان با اهداف پیرایش شهری در زمینه حفاظت و ارتقای ارزش‌های تاریخی و هویتی منجر گردد، بهره‌گیری از نگاه کارشناسی در برنامه‌ریزی و طراحی دو وجه «تاریخی» و «هویتی» از اولویت بالایی برخوردار می‌باشد.

با نظر به تمرکز این پژوهش در ارزیابی طرح پیرایش شهری از نقطه نظر شهروندان (کسبه و عابران) بوده است، پیشنهاد می‌گردد در پژوهش‌های آتی ارزیابی این طرح از نقطه‌نظر متخصصان و مدیران شهری نیز به انجام رسد و نتایج حاصله با نتایج پژوهش حاضر قیاس گردد و در صورت نیاز چارچوب نظری پیشنهادی مقاله حاضر، اصلاح و تدقیق گردد.

همچنین پیشنهاد می‌گردد که مبتنی بر چارچوب نظری فعلی پرسشنامه‌ای بسته تهیه گردد که بتوان آن را در ارزیابی طرح‌های پیرایش شهری با روش تحقیق کمی به کار برد. اگرچه بهره‌گیری از پرسشنامه بسته فرصت بررسی عمیق که در روش مصاحبه وجود دارد را فراهم نمی‌کند؛ اما می‌تواند به دلیل سرعت زیاد در جمع‌آوری داده‌ها و امکان ارائه آماری تحلیلی علاوه بر آمار توصیفی، ابزاری مناسب برای ارزیابی سریع چنین طرح‌هایی محسوب شود. چنین پرسشنامه‌ای می‌تواند به‌عنوان پرسشنامه پایه در اختیار نهادهای اجرایی مربوطه از جمله سازمان زیباسازی شهر تهران قرار گیرد و در ارزیابی طرح‌های پیرایش شهری به کار برده شود.

مبتنی بر نتایج بالا به طور کلی می‌توان چنین نتیجه گرفت که این طرح در دو وجه «ادراکی» و «کالبدی» به نسبت سایر وجوه موفق‌تر عمل کرده است. «افزایش خوانایی»، «افزایش نظم بصری» و «کاهش آلودگی بصری و نوری» نیز به ترتیب مهم‌ترین اثرات آن می‌باشد. اما در وجه «اجتماعی» به ویژه تعامل با کسبه موفقیت کمتری به دست آورده است. تناقض آشکار بین نظرات دو گروه عابران و کسبه در وجه «هویتی» نشانگر آن است که برای مباحث هویتی تکیه صرف به نظر مردم نمی‌تواند ابزار مناسبی محسوب گردد و بهره‌گیری از نظر متخصصین در این وجه مانند سایر وجوه الزامی است. این نتیجه در وجه «تاریخی» نیز قابل تعمیم است؛ موافقت عموم مردم با حذف تمامی تابلوهای قدیمی خیابان انقلاب بدون توجه به ارزش‌های تاریخی آن‌ها نشان می‌دهد که پیرایش شهری بدون بهره‌گیری از نظر کارشناسان، می‌تواند به تهدیدی برای ارزش‌ها به ویژه نشانه‌های فیزیکی خاطرات سیاسی و اجتماعی و زنگار بناها تبدیل شود. برای ارزیابی دقیق از اثرات اقتصادی این طرح، انجام پژوهش‌های آتی پیشنهاد می‌گردد.

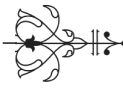
نتایج این مقاله آشکار می‌سازد که در طرح‌های پیرایش شهری توجه به هر شش وجه تاریخی، هویتی، کالبدی، ادراکی، اجتماعی، و اقتصادی ضروری است. از آنجا که گاه پایین بودن سطح آشنایی عموم مردم از وجوه تاریخی و هویتی شهر، می‌تواند به ایجاد تعارض میان

پی‌نوشت

1. Alwah
2. Chalkias
3. Falchi
4. Niš
5. Cvetković
6. Mehanna & Mehanna
7. El-Ghonaimy
8. ICOMOS
9. Gawad
10. Barkat
11. Shao
12. Yılmaz
13. Sağsöz
14. Allahyari
15. Nami
16. Jahanbakhsh
17. Fathalipour
18. Fukahori
19. Kubota
20. Russ
21. Eshrati
22. در صورت نیاز برای دریافت اطلاعات تکمیلی درباره شرایط قبل و بعد از انجام این طرح، به گزارش ارائه شده از سوی مجری طرح به سازمان زیباسازی شهر تهران قابل دسترسی در مرکز اسناد این سازمان رجوع شود.
23. Hammarberg
24. Bloor
25. Wood
26. Rao
27. Perry

منابع

۱. استراوس، انسلم، و جولیت کریبن. ۱۳۹۳. مبانی پژوهش‌های کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای. تهران: نی.
۲. انصاری، ابراهیم، و حمید تاج‌الدین. ۱۳۹۳. بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان مشارکت شهروندان در امور شهری، مطالعه موردی: منطقه ۱۳ شهر اصفهان. مطالعات جامعه‌شناختی شهری ۴(۱۲): ۱۶۱-۱۷۸.
۳. انوشفر، امیر مسعود، و مریم سبزواری. ۱۳۹۳. حذف زوائد بصری از نماهای شهری. تهران: سازمان زیباسازی شهر تهران و هنر معماری قرن.
۴. اورباشلی، آیلین. ۱۳۹۵. حفاظت معماری. ترجمه‌ی محمد صادق فلاح و محمد زارع. تهران: انتشارات دانشگاه زنجان.
۵. بمانیان، محمدرضا. ۱۳۷۶. نگاهی به سیمای شهری ایران در دوره معاصر و تأثیر بناهای بلند بر آن. مسکن و محیط روستا (۸): ۵۳-۶۰.
۶. بهرامی، فریبا، رضا مستوفی‌الممالکی، و محمد حسین سرائی. ۱۳۹۶. تبیین نقش شاخص‌های کالبدی در راستای ارتقای امنیت شهروندان با رویکرد C.P.T.E.D، مطالعه موردی: بافت فرسوده محله زینبیه اصفهان. جغرافیا و توسعه فضای شهری ۴ (۶): ۱-۲۱.

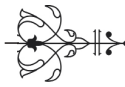
۷. بهزادفر، مصطفی، شاهین ایلکا، و شهاب ایلکا. ۱۳۹۱. رویکردی تحلیلی بر تبارشناسی زیبایی‌شناسی شهری در تعامل با ساختار مدیریتی شهر، بررسی و پیمایش جهانی با ارائه راهکارهای راهبردی و اجرایی، مدیریت شهری (۳۰): ۶۹-۹۰.
۸. پورا احمد، احمد، امیرحسین خادمی، و مسلم ضرغام‌فرد. ۱۳۹۵. بررسی عوامل و زمینه‌های موجود برای افزایش مشارکت مردمی در فرآیند احیای بافت فرسوده منطقه ۱۴ شهرداری تهران. مجله جغرافیا و توسعه فضای شهری (۳): ۱۲۷-۱۳۹.
۹. جعفری، طوفان و حمید رضا نیلی. ۱۳۹۷. نظام اجرایی پروژه‌های پیرایش، مرمت و سامان‌دهی سیمای شهری. مجله منظر ۱۰ (۴۴): ۵۰-۵۹.
۱۰. دانشپور، سید عبدالهادی، مهران علی‌الحسابی، و مصطفی حسینی کومله. ۱۳۹۹. پدیدارشناسی دگرگونی، پیوستگی و پایایی مفهوم شهر و خاطره در مرکز تاریخی تهران از منظر معماران، مورخان و اصحاب هنر. مطالعات میان فرهنگی (۴۴): ۷۶-۵۱.
۱۱. درودی، محمدرضا. ۱۳۹۶. سنجش و ارزیابی مؤلفه‌های موثر بر ارتقای میزان احساس امنیت در محیط‌های مسکونی، نمونه موردی: محله تهرانپارس غربی. مطالعات امنیت اجتماعی (۵۰): ۱۰۳-۱۳۳.
۱۲. راد، وحید، سمیرا واشقانی فراهانی، و شایان حجت‌پناه. ۱۳۹۹. شناسایی و تحلیل ریسک‌های پروژه مرمت و پیرایش نماها و جداره‌های شهری محور انقلاب و پهنه رودکی، در اولین کنفرانس بین‌المللی معماری و شهرسازی طراحی پایدار و فراگیر برای همگان، شیراز.
۱۳. سازمان زیباسازی شهر تهران. ۱۴۰۰. پیرایش و بهسازی، ۱۲ اسفند ۱۴۰۰، <https://zibasazi.tehran.ir/pirayesh>، بازیابی شده در تاریخ ۱۲ اسفند ۱۴۰۰.
۱۴. صالحی، اسماعیل. ۱۳۸۶. نقش آسایش محیطی فضاهای شهری در پیشگیری از ناهنجاری‌های رفتاری. محیط‌شناسی ۳۳ (۴۴): ۸۳-۹۴.
۱۵. ضمیری، مهسا، و آزاده شریفی نوغابی. ۱۳۹۹. تحلیل نقش عناصر بصری تابلوهای تبلیغاتی در منظر خیابان مدرس مشهد. انسان و محیط زیست، (۵۳): ۱۰۶-۹۵.
۱۶. طالب‌پور، اکبر. ۱۳۹۶. رابطه‌ی فضاهای بی‌دفاع شهری با احساس امنیت اجتماعی (مطالعه موردی: شهروندان شهر تهران). مطالعات جامعه‌شناختی شهری ۷ (۲۲): ۱۳۵-۱۵۶.
۱۷. طحانی، اسدالله، پهلوان دهمرده، محمد رضایی رحیمی، و حجت‌الله طحانی. ۱۳۹۸. برنامه‌ریزی توسعه راهبردی بافت فرسوده شهری با تأکید بر مشارکت مردمی، نمونه موردی: بافت فرسوده شهرضا. مرمت و معماری ایران ۲ (۱۷): ۵۳-۶۲.
۱۸. علی احمدی، امید، هادی درویشی، و سمیه مومنی. ۱۳۹۶. ارزیابی تأثیرات اجتماعی و فرهنگی طرح پیرایش شهری و حذف زوائد بصری محور ناصر خسرو. مطالعات جامعه‌شناختی شهری ۸ (۲۵): ۱۴۱-۱۷۶.
۱۹. فیلدن، سربرنارد. ۱۳۹۴. حفاظت از بناهای تاریخی. ترجمه‌ی محمد مهدی هوشیاری. تهران: طحان.
۲۰. کارگر، بهمن، پروانه زیویار، و حمید بحیرایی. ۱۳۹۶. بررسی و ارزیابی میزان رضایتمندی شهروندان از استانداردهای مبلمان شهری، مطالعه موردی: ناحیه ۲، منطقه ۲ شهر تهران. مدیریت شهری (۴۶): ۳۰۷-۳۲۰.
۲۱. لینچ، کوین. ۱۳۸۱. تئوری شکل خوب شهر. ترجمه‌ی منوچهر مزینی. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۲۲. مرکز اسناد و کتابخانه تخصصی سازمان زیباسازی. گزارش طرح حذف زوائد و احیای محور خیابان انقلاب. شهرداری تهران.
۲۳. مسعود، احسان، پرستو عشرتی، محسن فیضی، و علیرضا عینی‌فر. ۱۳۹۹. توسعه چارچوب مفهومی ارزش در بازطراحی معماری داخلی استفاده مجدد بناهای واجد ارزش، نمونه‌موردی: زندان قصر به‌عنوان باغ موزه. هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی ۲۴ (۳): ۹۷-۱۱۰.
۲۴. مؤیدی، محمد. ۱۳۹۲. بررسی نقش مؤلفه‌های منظر شهری در ارتقای سطح احساس امنیت در فضاهای عمومی شهری، نمونه مورد مطالعه محله اوین تهران. فصلنامه مطالعات امنیت اجتماعی (۳۵): ۱۵۹-۱۹۱.

References

1. Ali Ahmadi, O., H. Darvish, and S. Momeni. 2017. Investigating the Social and Cultural Impact of the Urban Rehabilitation and Elimination of Visual Pollution. *Urban Studies* 8 (25): 141-176.
2. Allahyari, H., S. Nasehi, E. Salehi, and L. Zebardast. 2017. Evaluation of Visual Pollution in Urban Squares, Using SWOT, AHP, and QSPM Techniques (Case study: Tehran Squares of Enghelab and Vanak). *Pollution* 3(4): 655-667.
3. Alwah, A. A. Q., L. Wen, and M. A. Q. Alwah. 2019. Analysis of Visual Pollution of the Urban Environment in the Old City of Ibb. In *Third Engineering Conference, Faculty of Engineering, University of Aden, At University of Aden, Yemen, March 2019, Aden: YEMEN*, 1-14.
4. Anoushfar, A.M. 2017. Enghelab Street is One of the Most Important Centers of Origin in Tehran [News]. Retrieved 2019, Sep. 11, from zibasazi.ir/fa/research-and-teaching/item/11418.
5. Anoushfar, A.M., and M. Sabzevari. 2014. *Visual Landscape Management on Urban Facades*. Tehran: Tehran Beautification Organization.
6. Ansari, E., and H. Tajaldin. 2014. Studying Social Factors Affecting Residents' Participation in Urban Affair, Case of Study: District 13 of the City of Esfahan. *Urban Studies* 4(12): 161-178.
7. Bahrami, F., R. Mostofialmamaleki, and M. H. Saraei. 2013. Explaining the Role of Physical Indicators in Promoting the Security of Citizens Adopting a CPTED Approach, A Case Study of Isfahan, Zeinabayeh Worn Out Area. *Geography and Urban Space Development* 4(6): 1-21.
8. Barkat, I., H. Ayad, and I. Elcheri. 2019. Detecting the Physical Aspects of Local Identity Using a Hybrid Qualitative and Quantitative Approach: The Case of Souk Al-Khawajat District. *Alexandria Engineering Journal* (55): 1339-1352.
9. Behzadfar M., S. Ilka, and S. Ilka. 2012. Analysis of Interacting with the Management Structure of City Genealogy of Aesthetic Strategic and Operational Strategies of Global Navigation. *International Journal of Urban and Rural Management* (30): 69-90.
10. Bemanian, M. 1997. Investigating the Effect of Tall Buildings on Tehran City Landscape in the Contemporary Era. *Housing and Rural Environment* (8): 53-60.
11. Bloor, M., and F. Wood. 2006. *Keywords in Qualitative Methods*. SAGE Publications Inc., California.
12. Chalkias, C., M. Petrakis, B. Psiloglou, and M. Lianou. 2006. Modelling of Light Pollution in Suburban Areas Using Remotely Sensed Imagery and GIS. *J. Environ. Manage* 79(1): 57-63.
13. Cvetković, M., A. Momčilović–Petronijević, and A. Čurčić. 2018. Visual Pollution of Urban Areas as One of the Main Issues of the 21st Century. In *26th International Conference Ecological Truth & Environmental Research*, 12- 15 June 2018, Bor: Serbia, 103-108.
14. Daneshpour, S.A., M. Alalhesabi, and M. Hosseini Koumleh. 2020. Phenomenology of Change, Continuity and Constancy of the Concept of City and Memory in the Historical Center of Tehran from the Perspective of Architects, Historians and Artists. *Intercultural Studies Quarterly* 15(44): 51-76.
15. Documentation Center and Specialized Library of Tehran Beautification Organization. Report on the Elimination of Visual Pollution of Enghelab Street. Tehran Municipality.
16. Doroudi, M. 2017. Assessment and Evaluation of Factors Contributing to Level of Societal Security Feeling in Residential Areas, Case Study: West Tehranpars. *Social Security Studies* 8(50): 102-133.
17. El-ghonaimy, I. 2019. Visual Pollution Phenomena and Sensitivity of Residences in Heritage City Centers Case of Old District of Manama City, Kingdom of Bahrain. *Journal of Contemporary Urban Affairs* 3(1): 175-190.
18. Eshrati, P. 2018. Social Media as the Virtual Army for Urban Heritage Conservation. In *Proceedings of the International Conference on Managing Urban Cultural Heritage (MUCH)*, 1-4 October 2018, George Town, Penang, Malaysia.
19. Eshrati, Parastoo, Dorna Eshrati, and Somayeh Fadaei Nezhad. 2018. The Study of Safavi Northern Chahar-Bagh Street of Shiraz, Iran; from the Standpoint of Integrated Conservation and Development Based on Historical Urban Landscape Approach. *Armanshahr Architecture & Urban Development* 11

(22): 9-23.

20. Falchi F., P. Cinzano, C.D. Elvidge, D.M. Keith, and A. Haim. 2011. Limiting the Impact of Light Pollution on Human Health, Environment and Stellar Visibility. *J. Environ. Manage* 92(10): 2714-2722.
21. Feilden, B. 1982. *Conservation Historic Buildings*. Translated by M. Hooshyari. Tehran: Tahan.
22. Gawad, S. A. 2011. Change in the Centers of Historical Cities, *J. Planner & Development* (9): 125-145.
23. Hammarberg, K., M. Kirkman, and S. de Lacey. 2016. Qualitative Research Methods: When to Use Them and How to Judge Them. *Human Reproduction* 31 (3): 498-501.
24. ICOMOS. 1987. First Brazilian Seminar about the Preservation and Revitalization of Historic Centers, Itaipava. <https://www.icomos.org/en/charters-and-texts/179-articles-en-francais/ressources/chartersand-standards/194-first-brazilian-seminar-about-the-preservationand-revitalization-of-historic-centers-itaipava> [accessed May 1, 2020].
25. Jafari, T., and H. Nili. 2018. Delivery Systems of Enhancing Urban Townscapes Projects; Trimming Out, Renovation and Rearrangement. *Manzar* 10(44): 50-60.
26. Kargar, B., P. Ziviyar, and H. Bahiraei. 2017. Investigating and Evaluating Citizen's Satisfaction level of Urban Furniture Standards (Case Study: second district of 2th Area, Tehran). *Urban Management* 16(46): 307-320.
27. Lynch, K. 1960. *The Image of the City*. Translated by M. Mozayyani. Tehran: University of Tehran Press.
28. Masoud, S.E., P. Eshrati, M. Faizi., and A. Einifar. 2020. Developing Theoretical Framework of Value in Interior Architecture Design of Heritage Buildings, Case Study: Garden Museum of the Qasr Prison. *Hanar-Ha-Ye-Ziba Memari-Va-Shahrsazi* 24(3): 97-110.
29. Mehanna, Wala A. El-H., and Wesam A. El-H Mehanna. 2019. Urban Renewal for Traditional Commercial Streets at the Historical Centers of Cities. *Alexandria Engineering Journal*: 1127-1143.
30. Moayedi, M. 2013. Reviewing the Role of Appearance of Urban Places in Promoting Security Feeling in Public Places (Case Study: Evin Neighborhood in Tehran). *Social Security Studies* 4(35): 159-191.
31. Nami, P., P. Jahanbakhsh, and A. Fathalipour. 2016. The Role and Heterogeneity of Visual Pollution on the Quality of Urban Landscape Using GIS; Case Study: Historical Garden in City of Maraqeh. *Open Journal of Geology* 6(1): 20-29.
32. Orbasli, A. 1968. *Architectural Conservation*. Translated by M.S. Falahat and M. Zare. Zanjan: University of Zanjan.
33. PourAhmad, A., A. Khademi, and M. Zargham Farad. 2015. An Investigation on Factors and Backgrounds for Increasing Public Participation in the Process of Reconstruction of Worn-Out Texture in Tehran's 14th Municipal District. *Geography and Urban Space Development* 3(2): 127-139.
34. Rad, V., S. Farahani, and Sh. Hojatpanah. 2020. Identifying and Analyzing the Risks of the Project of Repairing and Rehabilitation the Facades and Walls of the City Centered on the Enghelab City and the Rudaki Area. In the first International Conference on Architecture and Urbanism Public Sustainable and Inclusive Design, Shiraz, 1-15.
35. Salehi, E. 2008. Environmental Calmness Role of Urban Spaces in Preventing Abnormal Behaviors (Anomy). *Journal of Environmental Studies* 33(44): 83-94.
36. Strauss, A., and J. Corbin. 2015. *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. Tehran: Ney.
37. Tahani, A., M. Dahmardeh Pahlavan, M. Rezai rahimi, and H. Tahani. 2019. Strategic Urban Development Planning with Emphasis on Popular Participation, Case study: Shahrreza Worn Texture. *Maremat & Memari-e Iran* 2(17): 53-62.
38. Talebpoor, A. 2017. The Relationship Between Urban Defenseless Spaces with Sense of Security, Case of Study; Tehran Citizens. *Urban Studies* 7(22): 135-156.
39. Yilmaz, D., and A. Sagsöz. 2011. In the Context of Visual Pollution, Effects to Trabzon City Center

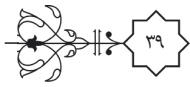

Silhouette. Asian Social Science 7(5): 98-109.

40. Zamiri, M., and A. Sharifi Noghabi. 2020. Analyzing the Role of Visual Elements in Advertising Board in Modarres Street Land Scape, Metropolitan Mashhad, Iran. Human and Environment (23): 95-106.

Journal of Research in Islamic Architecture / No.4 / Winter 2023

**Developing a Conceptual Framework for Evaluation of Elimination
of Visual Pollution Plans
Case of Study: Enghelab Street, Tehran**

Parastoo Eshrati
(Corresponding author)

Assistant Professor, Department of Architecture, School of Architecture, College of Fine Arts,
University of Tehran, Tehran, Iran.

Mohammad Mahdi Rahmati

Student of Bachelor of Architecture, Department of Architecture, School of Architecture, College
of Fine Arts, University of Tehran, Tehran, Iran.

Received: 9/8/2021

Accepted: 9/5/2022

Abstract

Visual pollution is one of the problems of urban appearance that great negative influence on the quality of life of citizens. Some elements such as billboards and advertisements on building facades, canals and shafts for air conditioning, electricity and telephone cables, and gas pipes, façade deterioration, heterogeneity of new constructions, disruption of the historical skyline, extensions to balconies and roofs for the increasing usable area of buildings, disruption of the originality of materials due to facade pollution repairs, and furniture disorder including the scattering of lighting elements and lighting are the causes of disorder in urban facades and visual pollution. The purpose of urban rehabilitation projects is to enhance the urbanscapes and reduce visual pollution in urban facades, especially in historical contexts. Also of urban rehabilitation projects create the opportunity for the appearance of the historic city to be a more visible reflection of the historical period that has passed by reducing the disturbances and pollution of the street wall. Although rehabilitation projects have been implemented in some Iranian cities in the last decade, including Tehran, a comprehensive understanding of the issue and the purposes that such projects should pursue has not yet been achieved. Enghelab Street is one of the most important east-west streets of Tehran, which was built during the Pahlavi period. This street is located in the middle of Tehran and since the middle urban fabric of the city is the narrator of a part of the city's history that, if lost, would jeopardize the sequence of the city's story in the future, it is very important to conserve this fabric. Enghelab Street has always played an important role in the political, cultural, and social history of Tehran. The section in front of the University of Tehran, with the gathering of bookstores, has its audience, which has led to the formation of galleries, art stores, book cafes, and socio-cultural exchange spaces. Although all these factors have led to the social and economic prosperity of this part of Enghelab Street, it has also increased visual pollution. Enghelab street rehabilitation & elimination of visual pollution project was presented by the Tehran Beautification Organization in 2015-2016 to preserve historical and cultural values. They wanted to restore authenticity to this street

by elimination of visual pollution, improving the facades of buildings, and organizing the billboards and advertisements on building facades. The purpose of this study is to develop the theoretical framework of urban rehabilitation projects based on the historical, identity, physical, perceptual, social, and economic aspects and components of each, and evaluate “Enghelab street rehabilitation & elimination of visual pollution project” in the city of Tehran. It should be noted that the six aspects presented in this article are not completely separate from each other, but have an inseparable interaction. The separation of them in this article is only for the purpose of making it possible to review and evaluate “Enghelab street rehabilitation & elimination of visual pollution project”. This study relies on the qualitative approach. This research has two main steps in which a research method was used in each step: The first step is to use content analysis and expert meeting to extract the aspects of urban rehabilitation and develop the theoretical framework of the research by logical reasoning. The second step is analyzing opinions and impressions of the two groups of business owners and pedestrians and codification of interviews by Strauss and Corbin’s qualitative analysis method. Through the results of the field study and interviews, the research shows that this project is more successful in “perceptual” and then “physical” aspects than other aspects based on the residents’ perspective. “Increasing legibility”, “establishing visual order”, and “reducing visual and light pollution” are the most important of its effects, respectively. But in the “social” aspect, especially the interaction with the business owners is less successful. The results of this study show that it is necessary to consider the six aspects of historical, identity, physical, perceptual, social, and economic aspects in urban rehabilitation project. This study also reveals that sometimes a low level of public awareness of the historical and identity aspects of the city can lead to a conflict between citizens’ views and the purposes of urban planning in the field of conservation and promotion of historical and identity values. Therefore, in both “historical” and “identity” aspects, cannot rely solely on the residents’ perspective, and the use of the opinion of experts is necessary for these projects. The general agreement of the interviewees to remove all the old billboards of shops of Enghelab street without considering their historical values shows that rehabilitation projects without the use of the opinion of experts can become a threat to values, especially the physical signs of political and social memories, and rust. It should also be noted that future research is proposed to accurately assess the economic impact of this project.

key words: Urban Rehabilitation, Elimination of Visual Pollution, Urban Facade, Enghelab Street of Tehran